

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-318-3-23>

УДК 352.072.2

Руслан АВГУСТИН

Західноукраїнський національний університет

<https://orcid.org/0000-0003-3101-7107>

avgustyn@ukr.net

Ірина ДЕМКІВ

Західноукраїнський національний університет

<https://orcid.org/0000-0001-6538-7988>

demkiv_irina@ukr.net

ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ ЯК ЧИННИКА ПОДОЛАННЯ ДЕПРЕСИВНОСТІ ВІДДАЛЕНИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У дослідженні розкрито актуальність проблематики формування політики збалансованого просторового розвитку територіальних громад, зокрема в частині подолання депресивності віддалених населених пунктів зі застосуванням такого інструменту, як розвиток малого бізнесу, стимулювання зростання ділової активності населення, зайнятості і самозайнятості. Метою дослідження є ідентифікація перспективних та ефективних засобів стимулювання розвитку малого підприємництва в проєкції подолання депресивності віддалених населених пунктів територіальних громад. Встановлено, що політика місцевих органів влади у цьому керунку має реалізуватися за напрямками: покращення доступу до фінансових та інвестиційних ресурсів, залучення інтелектуально-кадрового ресурсу, зміцнення матеріально-технічного забезпечення малих підприємств, покращення інтеграції малих підприємств у місцеву економічну систему, розвиток бізнес-навичок, консультативна та інформаційна підтримка. За цими векторами доцільно планувати та реалізувати відповідні інструменти місцевої економічної політики.

Ключові слова: місцевий економічний розвиток; технології управління; територіальні громади; публічне адміністрування; місцеве самоврядування; реформування; комунальна власність; віддалені населені пункти; подолання депресивності; розвиток малого бізнесу.

Ruslan AVHUSTYN, Iryna DEMKIV

West Ukrainian National University

MEANS OF STIMULATING THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS AS A FACTOR OF OVERCOMING THE DEPRESSION OF REMOTE SETTLEMENTS OF TERRITORIAL COMMUNITIES

The study revealed the relevance of the issues of policy formation of balanced spatial development of territorial communities, in particular in terms of overcoming the depression of remote settlements with the use of such a tool as small business development, stimulating the growth of business activity of the population, employment and self-employment. The purpose of the study is to identify promising and effective means of stimulating the development of small entrepreneurship in the projection of overcoming depression in remote settlements of territorial communities. An effective factor in overcoming the depression of remote areas and at the same time ensuring the leveling of disparities in local economic development is the activation of small businesses in these areas. The policy of local authorities in this direction should be implemented in the following directions: improving access to financial and investment resources, attracting intellectual and human resources, strengthening the material and technical support of small enterprises, improving the integration of small enterprises into the local economic system, developing business skills, consulting and informational support. According to these vectors, it is expedient to plan and implement the relevant instruments of local economic policy. It is important that they relate to the formation of specialized financial and credit programs; creation of financial and credit support funds; attraction of migrant workers' funds; budget and grant support; attraction of financial resources of international technical assistance, stimulation of business entities for personnel training; use of the state order for teaching activities and training of personnel in the countryside, creation and development of local integrated systems, clusters with the participation of large and small enterprises, creation and development of local integrated systems, clusters with the participation of large and small enterprises; support for franchising programs of manufacturers for the development of the production complex of rural areas, creation of business incubators and business support centers; providing certificates to small business entities for consulting and other business services; development of business infrastructure in remote areas.

Keywords: local economic development; management technologies; territorial communities; public administration; local government; reformation; communal property; remote settlements; overcoming depression; small business development.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Як відомо, малий бізнес є чи не найбільш ефективним та раціональним інструментом стимулювання місцевого економічного розвитку. По-перше, це шлях до безпосередньої самозайнятості і самостійного створення безпосередньо для самого себе робочого місця, формування джерела доходів. По-друге, створення малого суб'єкта господарювання, як правило, – не надто складний інвестиційний проєкт. По-третє, малий бізнес часто є сімейним і дозволяє залучити до нього членів домогосподарств. По-четверте, малий бізнес сплачує податкові платежі до місцевого бюджету, забезпечуючи покращення бюджетно-фінансової спроможності органів місцевого самоврядування. По-п'яте, збільшення чисельності суб'єктів

малого бізнесу, особливо у галузях реального сектора економіки, зміцнює її конкурентоспроможність та покращує інвестиційну привабливість, дозволяє залучити інвестиції. По-шосте, малий бізнес якнайкраще відчуває проблематику місцевого економічного розвитку, безпосередньо бачить запити і потреби споживачів, а, відтак, його розвиток дозволяє покращити якість життя місцевого населення.

Проблематика розвитку територіальних громад, які сформувалися в Україні, у значній мірі стосується депресивності сільських і віддалених від обласного центру й інших центрів акумулювання промислової і бізнес-активності територій. Для областей західної України це також і гірські території.

Відповідно, є всі підстави стверджувати про те, що подолати цю депресивність можливо засобами ефективною місцевою політики стимулювання розвитку на віддалених територіях малого бізнесу. Водночас, як показує практика, вирішення цього завдання достатньо складне, причинами чого слугують відсутність навичок у місцевого населення в частині створення та розвитку суб'єкта малого бізнесу, залучення інвестицій та фінансів, низький рівень розвитку фінансово-кредитної інфраструктури, відповідно, високий рівень складності доступу до фінансових ресурсів, мала місткість внутрішнього (суто локального) ринку та необхідність збуту продукції на інших територіях, мала чисельність місцевого населення, що знову ж таки звужує ринок і обсяги потреби в споживчих товарах та послугах, значні зовнішні трудові міграції і т. д.

Відтак, актуалізується завдання визначення дієвих (відносно нинішньої України та стану розвитку і проблематики її територіальних громад) засобів стимулювання розвитку малого підприємництва на віддалених територіях територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У контексті формування та надалі покращення концептуальних і методико-прикладних основ управління та адміністрування у сфері функціонування і розвитку громад спрямовані результати досліджень таких авторів, як З. Балабаєва, В. Пономарьов [1, с. 9–14], О. Бойко [2], С. Кравченко [9, с. 14–22], В. Цветков [10, с. 34–42]. Теоретичний базис, а також комплекс прикладних інструментів та засобів політики стимулювання розвитку малого підприємництва, особливо на місцевому рівні в тій, чи іншій мірі висвітлено у публікаціях таких вчених, як Т. Васильців, О. Мульска, Ю. Шопська [3; 4, с. 81–90], М. Міненко [7, с. 15–22], С. Ліпсет [11, с. 1–22].

Програмно-цільовий підхід, а також засоби стратегічного планування і програмування політики місцевого економічного розвитку, у т. ч. спрямованої на вирівнювання його диспропорцій і деформацій, розкриваються у працях Т. Гладки [5], В. Мартиненка [6, с. 16–22] та ін. вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Однак, не зважаючи на наявність великої кількості публікацій як в частині стимулювання розвитку малого бізнесу, так і відносно забезпечення місцевого економічного розвитку, все ще не в повній мірі напрацьовано інструментарій, який міг би бути впровадженим безпосередньо територіальними громадами задля активізації розвитку малого бізнесу заради подолання депресивності віддалених територій громад.

Формулювання цілей статті

Метою статті є ідентифікація перспективних та ефективних засобів стимулювання розвитку малого підприємництва в проекції подолання депресивності віддалених населених пунктів територіальних громад.

Виклад основного матеріалу

Існують підстави стверджувати, що з економічної точки зору мале підприємство потрібно трактувати як сектор національного господарства, утворений сукупністю фізичних осіб – підприємців, самозайнятих осіб, домашніх господарств, а також мікро та малих підприємств, які ефективно на інноваційних засадах організовують діяльність з поєднання ресурсів землі, капіталу і праці в єдиний процес виробництва товарів і послуг, реалізуючи новаторську функцію з високим рівнем економічної відособленості та господарської самостійності, проте залежності від ринкової кон'юнктури, інформації, зовнішнього середовища. У контексті стимулювання розвитку віддалених територій, подолання їх депресивності актуально те, що суб'єкти малого підприємництва характеризуються ініціативністю, економічною самостійністю, творчим, інноваційним характером, систематичністю діяльності, ризиковим характером, цільовою спрямованістю на одержання прибутку як винагороди за інноваційний пошук та новаторство в організації господарської діяльності, самостійною юридичною та соціальною відповідальністю.

Мале підприємство, беззаперечно, широкоаспектне та багатогранне соціально-економічне явище, від розвитку та ефективного функціонування якого отримують переваги всі без виключення суб'єкти відносин: держава, місцеві громади, представники середнього та великого бізнесу, економічні партнери, суспільні інституції. Фактично, без істотних державних чи місцевих інвестицій через механізм малого підприємництва можна в короткий термін започаткувати низку виробничо-господарських ініціатив, забезпечити зайнятість та самозайнятість населення, розширити джерела доходів громадян, сприяти їх самовдосконаленню.

Відомо, що мале підприємництво в значній мірі асоціюють з бізнесом місцевого значення, де його роль особливо відчутна. Задля реалізації свого потенціалу представники малого підприємництва орієнтують власну діяльність на залучення матеріальних і нематеріальних ресурсів та активів, локального природно-ресурсного та творчого потенціалу, інвестиційних та фінансових ресурсів, інновацій, інтелектуально-кадрового потенціалу.

Відтак, роль малого підприємництва реалізується через пошук та ефективне використання місцевих сировинних ресурсів, а також унікального творчого потенціалу населення. Таким чином малі підприємства мають змогу продукувати товари (роботи, послуги), які асоціюються з певною територією, будучи таким чином певною мірою унікальними для ринку. Треба вказати й на те, що активізація на певній території діяльності малих підприємств позитивно позначається на її інвестиційній привабливості, адже разом зі становленням підприємств спостерігається і розвиток ділової та ринкової інфраструктури.

Якщо ці процеси супроводжуються ще й розбудовою мережі суб'єктів підтримки інноваційної діяльності, то роль малого підприємництва проявляється ще й у формуванні передумов інвестиційно-інноваційного розвитку соціально-економічних комплексів депресивних територій.

У будь-якому випадку, ключовою перешкодою на сьогодні в частині розвитку малого бізнесу на віддалених територіях є брак фінансів та іншого ресурсного забезпечення для ведення комерційної господарської діяльності. Відтак, зусилля влади мають спрямовуватися на подолання цієї перешкоди. Для цього можуть використовуватися наступні інструменти (рис. 1).

Рис. 1. Напрями та інструментарій політики стимулювання розвитку малого бізнесу на віддалених територіях громад
Джерело: авторська розробка.

В частині фінансування відповідних процесів, то вбачаються такі пріоритетні й потенційно можливі джерела акумулювання ресурсу розвитку малого бізнесу на депресивних територіях: ресурси суб'єктів фінансово-кредитної системи; кошти спеціалізованих фондів та структур фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва; ресурс населення, сформований переважно за рахунок доходів від зовнішньої трудової міграції; державна бюджетно-грантова підтримка; кошти фондів міжнародної технічної допомоги.

Успішний досвід свідчить про те, що належне фінансово-кредитне забезпечення може бути акумульоване з такого джерела, як ресурси суб'єктів фінансово-кредитної системи, передусім – банківської. Місцевими програмами може передбачатися надання кредитів на придбання устаткування, обладнання, інших основних засобів виробничого призначення, модернізацію технологічного процесу виробництва з метою зниження його собівартості, впровадження технологій енергоефективності у виробничий процес, створення нових взірців (видів) продукції (товарів, послуг), промоцію бізнесу і пошук нових ринків збуту.

Зміст фінансової підтримки полягає у компенсації частини відсотків за кредитами взятими суб'єктами господарювання, що підпадають під визначення малих, та здійснюють активну господарську діяльність. Відбір суб'єктів малого бізнесу, на яких поширяться дії програми, має проводитися на конкурсній основі.

Таким чином, на сьогодні існують можливості для організації співпраці влади, фінансово-кредитних

структур і малого бізнесу. Світова практика свідчить, що в аналогічних цілях можуть застосуватися такі інструменти, як забезпечення пріоритетної підтримки проектів малих підприємств при реалізації місцевих технологічних ініціатив; розвиток стандартів кредитування (для покращення умов кредитування малих суб'єктів бізнесу комерційними банками) суб'єктів малого підприємництва; введення преференційних коефіцієнтів алокації капіталу (для збільшення обсягу кредитування) під кредити для суб'єктів малого бізнесу; збільшення максимально можливого обсягу фінансування в рамках одного проекту суб'єкта малого бізнесу (що дає змогу фінансувати вже не стільки поточну господарську діяльність як інвестиційні проекти); розвиток системи страхування вкладів за рахунок поширення їх дії на вклади мікропідприємств – юридичних осіб (що попри покращення фінансового стану суб'єктів мікробізнесу одночасно дозволяє мінімізувати ризики підприємців в рамках їх співпраці з фінансово-кредитними структурами).

Дуже вагоме значення відводимо інформаційно-консалтинговій підтримці суб'єктів малого бізнесу на віддалених депресивних територіях. Такою, до прикладу, може бути: повна попередня підготовка бізнес-проектів, включно з виділенням земельних ділянок, підготовленими договорами оренди приміщень, погодженнями на відкриття відповідних комерційних об'єктів, здійсненим техніко-економічних обґрунтуванням перспективності проекту, та надання права на подальше ведення відповідного бізнесу (на конкурентних засадах) або громадянам, які мають доходи від зовнішньої трудової діяльності, інші заощадження, або місцевим представникам малого бізнесу, діяльність яких фінансуватиметься за інвестиційний кошт населення; ув'язка проектів стимулювання залучення коштів заробітчан з проектами з розвитку споживчої, сільськогосподарської та кредитної кооперації; підготовка і реалізація (за співінвестування з боку населення) важливих для соціально-економічного розвитку депресивних віддалених територій проектів на засадах державно-приватного партнерства; реалізація місцевих програм залучення приватних трансфертів для фінансування новостворених малих підприємств для розвитку і розширення діяльності дрібних споживчих магазинів, супермаркетів, бензозаправок та ресторанів; створення асоціації трудових мігрантів для акумулювання і подальшого ефективного і безпечного використання фінансових ресурсів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Дієвим чинником подолання депресивності віддалених територій та одночасного забезпечення вирівнювання диспропорцій місцевого економічного розвитку є активізація на цих територіях малого бізнесу. Політика місцевих органів влади у цьому керунку має реалізуватися за напрямками: покращення доступу до фінансових та інвестиційних ресурсів, залучення інтелектуально-кадрового ресурсу, зміцнення матеріально-технічного забезпечення малих підприємств, покращення інтеграції малих підприємств у місцеву економічну систему, розвиток бізнес-навичок, консультаційна та інформаційна підтримка. За цими векторами доцільно планувати та реалізувати відповідні інструменти місцевої економічної політики. Важливо аби вони стосувалися формування спеціалізованих фінансово-кредитних програм; створення фондів фінансово-кредитної підтримки; залучення коштів трудових мігрантів; бюджетно-грантова підтримка; залучення фінансових ресурсів міжнародної технічної допомоги, стимулювання суб'єктів бізнесу за підготовку кадрів; використання державного замовлення на викладацьку діяльність та підготовку кадрів на селі, створення і розвиток локальних інтегрованих систем, кластерів за участі великих і малих підприємств, створення і розвиток локальних інтегрованих систем, кластерів за участі великих і малих підприємств; підтримка франчайзингових програм виробників з розвитку виробничого комплексу сільських територій, створення бізнес-інкубаторів та центрів підтримки бізнесу; надання сертифікатів суб'єктам малого бізнесу на консалтингові та інші бізнес-послуги; розвиток бізнес-інфраструктури на віддалених територіях.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються просторово-галузевого моделювання розвитку бізнес-інфраструктури територій.

Література

1. Балабаєва З., В. Пономарьов. Теорії місцевого самоврядування як джерело пошуку його майбутніх моделей. Актуальні проблеми державного управління. 2016. Вип. 1. С. 9–14.
2. Бейко О. В. Механізми вдосконалення управління на місцевому рівні та наближення його до європейських стандартів. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В. Напрями та засоби стимулювання соціальної відповідальності підприємництва в Україні. Економіка та держава. 2019. Вип. 5. С. 4–8.
4. Васильців Т. Г., Мульська О. П., Шопська Ю. К. Засоби фінансового контролю розвитку об'єднаних територіальних громад. Регіональна економіка. 2021. № 1 (99). С. 81–90.
5. Гладка Т. І. Децентралізація влади в Україні як засіб посилення демократії та підвищення її стабільності. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 12. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_12_10.
6. Мартиненко В. М. Демократичне врядування: проблеми теорії та практики. Публічне управління: теорія та практика. 2010. № 1. С. 16–22.
7. Міненко М. А. Трансформація систем державного управління в сучасні моделі регулювання

суспільства. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 6. С. 15–22.

8. Нагаєв В. М. Публічне адміністрування : електрон. навч. посіб. Харків : ХНАУ, 2018. 278 с.

9. Кравченко С. О. Державно-управлінські реформи: теоретико-методологічне обґрунтування та напрями впровадження : монографія. К. : НАДУ, 2008. 296 с.

10. Цветков В. В. Демократія і державне управління: теорія, методологія, практика. К. : Юридична думка, 2007. 336 с.

11. Lipset S. M. The Social Conditions of Democracy Revisited. American Sociological Review. 1994. № 59. P. 1–22.

References

1. Balabayeva, Z., Ponomarev, V. (2016). Theories of local self-government as a source of finding its future models. Actual problems of public administration. is. 1. pp. 9–14.

2. Beiko, O. V. (2020). Mechanisms for improving management at the local level and bringing it closer to European standards. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Rudkovsky, O. V. (2019). Directions and means of improving social responsibility of enterprise in Ukraine. Economy and the state. Iss. 5. pp. 4-8.

4. Vasylytsiv, T. G., Mulska, O. P., Shopska, Yu. K. (2021). Means of financial control of the development of united territorial communities. Regional economy. no. 1 (99). pp. 81-90.

5. Gladka, T. I. (2015). Decentralization of power in Ukraine as a means of strengthening democracy and increasing its stability. Public administration: improvement and development. no. 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_12_10.

6. Martynenko, V. M. (2010). Democratic governance: problems of theory and practice. Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka, vol. 1. pp. 16-22.

7. Minenko, M. A. (2013). Transformation of public administration systems into modern models of regulation of society. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok, vol. 6. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=581>.

8. Nahaiev, V. M. (2018). Public administration, KhNAU, Kharkiv, Ukraine.

9. Kravchenko, S. O. (2008). Sovereign-Governmental Reform: Theoretical and Methodological Reconciliation and Direct Conduct, NADU, Kyiv, Ukraine.

10. Tsvietkov, V. V. (2007). Democracy and Public Administration: Theory, Methodology, Practice, Yuryd. dumka, Kyiv, Ukraine.

11. Lipset, S.M. (1994). The Social Conditions of Democracy Revisited. American Sociological Review. no. 59. pp. 1–22.